

Murad Buhârî'nin *Risâle fî ta'rifî'r-rûb* Adlı Eseri: Tahkîk ve Değerlendirme

Öz: Muhammed Murâd Buhârî, Nakşibendiyye tarikatının Müceddidiyye koluna mensup bir sûfi olup bu kolun Hindistan ve Anadolu'da, özellikle İstanbul merkezli olarak yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farukî Serhindî ve Şeyh Muhammed Masum-ı Farukî'nin halifesi olan Murâd Buhârî, Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde eserler kaleme almıştır. İstanbul'da yoğun tasavvufî faaliyetlerde bulunmuş ve burada vefat etmiştir. Soyunun Hz. Ali'ye dayandığı rivayet edilen Murâd Buhârî, tasavvufî düşünceye katkı sağlayan pek çok eseriyle tanınmaktadır. Bu çalışma, Muhammed Murâd Buhârî'nin *Risâle fî Ta'rifî'r-Rub* adlı eserinin tahkik ve değerlendirme çalışmasıdır. Klasik tasavvuf kaynaklarında karmaşık bir konu olarak ele alınan ruh bu eserde cezbe bağlamında açıklanmıştır. Tasavvufta Allah'a ulaşmayı hedefleyen sûfiler, genellikle seyr ü sülûk adı verilen bir yöntem izlerler. Bu süreç, düzenli ibadet, zikir ve manevi eğitimle aşamalı olarak ilerlemeyi gerektirir. Ancak tasavvufî yolculukta bir de cezbe hâli bulunmaktadır. Cezbe, Allah'ın kulumu herhangi bir çaba göstermeksizin kendine çekmesi ve kalbine tecelli etmesi durumunu ifade eder. Bu hâl, seyr ü sülûk yoluyla kat edilen mesafeyi çok daha hızlı bir şekilde aşmayı sağlayarak kulun Hakk'a vuslatını mümkün kılar. Ancak Murâd Buhârî, bu hâlin faydalı olabilmesi için kulun bilinçli bir farkındalık içinde bulunmasını ve ibadetlerinde istikamet üzere hareket etmesini şart koşar. Ona göre, bilinçsiz bir şekilde yaşanan ve kişinin kendinden geçmesine içinde bulunduğu bir cezbe hâli hakikatten uzaktır. Cezbe hâlindeki kul, bu durumun farkında olmalı ve mesuliyetlerini yerine getirmelidir. Bu yaklaşım, tasavvufî cezbe anlayışına dengeli bir perspektif kazandırmaktadır. Daha önce üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış olan bu eser, tahkik çalışmasıyla gün yüzüne çıkarılmıştır. Eserde belirgin bir kaynak kullanılmamış olmakla birlikte, Ma'sûk-i Tûsî ve Lokmân-ı Serahsî gibi sûfilerin isimleri zikredilmiştir. Bu şahsiyetler, cezbe hâlini tecrübe etmiş ve bu konuda önemli deneyimlere sahip isimlerdir. Sonuç olarak, bu çalışma ruh ve cezbe kavramlarını tasavvufî açıdan ele alarak literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, Murâd Buhârî'nin tasavvuf anlayışını ve ruh-cezbe ilişkisini daha iyi anlamak için bir rehber niteliğindedir. Risâlenin tahkiki, gelecekte yapılacak tasavvuf araştırmalarına ışık tutmayı ve bu alandaki bilgi birikimini zenginleştirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Murad Buhari, Ruh, Cezbe, Tahkik.

Murad Bukhārī's *Risāla fī ta'rifī al-rūb*: Editing and Criticism

Abstract: Muhammad Murād Bukhārī was a Sufi belonging to the Mujaddidiyya branch of the Naqshbandiyya order and played an important role in the spread of this branch in India and Anatolia, especially centered in Istanbul. Murād Bukhārī, who was the caliph of Imam Rabbānī Ahmad-i Farukī Serhindī and Shaykh Muhammad Masum-i Farukī, wrote works in Arabic, Persian and Turkish. He engaged in intensive Sufi activities in Istanbul, where he died. Murād Bukhārī, whose lineage is rumored to be based on the Prophet 'Ali, is known for his many works that contributed to Sufi thought. This study is an analysis and evaluation of Muhammad Murād Bukhārī's *Risāla fī ta'rifī al-rūb*. In this work, the soul, which is treated as a complex subject in classical Sufi sources, is explained in the context of al-jazābah.

In Sufism, Sufis who aim to reach God generally follow a method called sayr sulūk. This process requires gradual progress through regular worship, dhikr and spiritual education. However, in the Sufi journey, there is also a state of al-jazābah. al-Jazābah refers to the state in which Allah draws His servant to Himself without any effort and manifests Himself in his heart. This state makes it possible for the servant to overcome the distance traveled through sayr sulūk much more quickly, making it possible for the servant to vuslat to Haqq. However, Murād Bukhārī stipulates that for this state to be beneficial, the servant must be in a state of conscious awareness and act in the direction of worship. According to him, a state of al-jazābah that is experienced unconsciously and in which the person is in ecstasy is far from the truth. The servant in a state of ecstasy must be aware of this state and fulfill his responsibilities. This approach brings a balanced perspective to the Sufi conception of al-jazābah. This work, which has not been studied before, has been brought to light through a critical study. Although no specific source is used in the work, the names of Sufis such as Ma'shūk al-Ṭūsī and Lokmān al-Sarāhsī are mentioned. These figures have experienced the state of al-bazba and have important experiences on this subject.

As a result, this study makes an important contribution to the literature by addressing the concepts of soul and al-tazbah from a Sufi perspective. It also serves as a guide to better understand Murād Bukhārī's understanding of Sufism and the relationship between the soul and al-jazābah. The analysis of the *Risāla* aims to shed light on future Sufi studies and enrich the body of knowledge in this field. Keywords: Sufism, Murad Bukhari, Spirit, Jezbeh, Critical Edition.

Giriş

Nakşibendiyye'nin Müceddidiyye koluna mensûb olan Muhammed Murād Buhârî (ö. 1132/1720), Müceddidiyye kolunun Hindistan'da ve özellikle İstanbul merkez olmak üzere Anadolu'da yayılmasında etkili olmuştur. Murād Buhârî hakkında çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, onun hayatı ve risaleleri hakkında kapsamlı bilgiler sunan iki önemli yüksek lisans tezine dikkat çekmek gerekir. Bu çalışmalardan ilki, 2015 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde Hatice Taş tarafından hazırlanmış olan "*Murād Buhârî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*" başlıklı tezdır. İkincisi ise, 2017 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Fakirullah Yıldız tarafın-

dan kaleme alınan “*Sobbetnâme-i Muhammed Murâd Buhârî*” adlı tezdirdir. Her iki çalışma da, Murâd Buhârî'nin hayatı, tasavvufî düşünceleri, eserleri ve tarikatın oluşumu gibi pek çok konuda önemli bilgiler sunmakta olup, bu metnin hazırlanmasında temel başvuru kaynakları arasında yer almaktadır.

Çalışmamızın asıl konusu olan Murâd Buhârî'nin *Risâle fi ta'rifi'r-rub* adlı eseri üzerine herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu alana katkı amacıyla bu risâlenin tahkikli neşri yapılmıştır. Yaptığımız bu tahkik çalışmasında da amacımız geçmişteki eserlerimizi gün yüzüne çıkarmak, onların gelecekteki birçok çalışmaya da ışık tutmasını sağlamaktır. Eseri tahlil etmekle dâhilindeki müktesebât araştırma sahasına kazandırılmıştır.

Makalenin konusu olan bu risâlenin, kütüphanelerde kayıtlı üç nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan biri, Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Koleksiyonunda 162 numarada kayıtlı olup, müellif nüshasıdır. Nüshanın ferağ kaydında müellifin adı açık bir şekilde belirtilmiştir. Diğer iki nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonunda 3769 numarada ve Hüsrev Paşa Koleksiyonunda 753 numarada yer almaktadır. Her iki nüshanın da katalog kayıtlarında, eserin Mehmed Murad b. Abdulhalim el-Buhârî en-Nakşibendî'ye ait olduğu ifade edilmiştir. Ancak nüshaların mukaddimesinde yer alan açık ifadelerden, risâlenin Muhammed Murâd b. Alî b. Dâvûd b. Kemâlidîn el-Hüseynî el-Buhârî en-Nakşibendî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu üç nüsha mukayeseli bir şekilde incelenmiş ve farklılıklar detaylı biçimde tespit edilerek çalışmada belirtilmiştir.

A. Araştırma ve Değerlendirme

1. Müellifin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Tam adı Muhammed Murâd b. Alî b. Dâvûd b. Kemâlidîn el-Hüseynî el-Buhârî en-Nakşibendî'dir. Seyyid Murâd Münzevî olarak da maruf olmuştur. 1050 yılında Semerkant'ta¹ başka bir görüşe göre Buhâra'da² diğer bir diğer görüşe göreyse Kâbil

1 Muhammed Halil Murâdî, *Silkü'd-dürer fi a'yâni'l-karnî's-sânî 'aşer* (Kahire: Bulak Matbaası, 1301), 129.

2 Mehmed Şükrü Efendi, *Silsilenâme-i turuk-ı aliyye* (Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, Hüdai Efendi Koleksiyonu, 1098), 39b.

veya Keşmir'de³ dünyaya gelmiştir. Yani doğum tarihi ve yeri hususunda ihtilaflar bulunmaktadır. Murâd Buhârî'nin babası Semerkant nakîbüleşraflarındandır. O, hem seyyid hem de şeriftir. Henüz üç yaşındayken Murâd Buhârî'nin ayakları felç olmuş ve kötürüm kalmıştır. Bu süre zarfında çevre bölgelerdeki âlimlerin ilminden istifâde etmiş ve iyi bir medrese tahsili görmüştür.⁴ Arapça, Farsça ve Türkçe'ye vâkıf olmasıyla bu üç dile hâkimiyetini eserlerine de yansıtmıştır. Murad Buhârî 23 yaşına geldiğinde bazı kaynaklara göre⁵ hacca gittiğini oradan Hindistan'a geçtiğini, orada İmâm-ı Rabbânî'nin oğlu ve halifesi olan Hâce Muhammed Masum'la tanıştığını ve ona intisâp ettiğini belirtir. Bazı kaynaklara göre⁶ önce Hindistan'a daha sonra Mekke ve Medine'ye hac vazifesi için gittiğini kaydeder.

Hindistan'da seyr ü sülûkunu tamamlayıp tekrar Hicaz'a geri dönmüş, üç yıl Mekke'de ikâmet etmiştir. Bu süre içinde orada bulunan halka irşâd vazifesini ifâ etmiştir.

Murâd Buhârî, Buhâra'ya dönünce oradaki şeyhlerinin sohbet meclislerinde bulunmuştur. Bağdat'a tekrar döndüğünde üçüncü hac vazifesini edâ etmiştir. Dönüşte Mısır, Kâhire ve Şam'a uğramıştır. Şam'da uzun süre kalmıştır ve oradan evlenmiştir. Şam'da kaldığı süre zarfında Şam halkıyla Murâd Buhârî kaynaşmış ve halk ondan ilim öğrenmeye rağbet etmiştir. Böylece Murâd Buhârî'nin ünü yayılmaya başlamıştır.⁷

Muhammed Murâd Buhârî 1092/1681 yılında İstanbul'a gelmiştir. O sırada otuz beş yaşlarındadır. İstanbul'da da büyük itibâr görmüş, Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin türbesinin bulunduğu Eyüp semtinde beş yıl yaşamıştır. Dördüncü haccını yapmak için Mekke'ye gittiğinde bir yıl orada kalmıştır. Bir yıl sonra Şam'a tekrar geri dönmüştür.⁸ Beşinci hac vazifesini ifâ etmek için tekrar Mekke'ye gitmiştir. Yine bir yıl orada kaldıktan sonra Şam'a dönmüştür.

3 Hüseyin Vassaf Uşşâkî, *Sefîne-i evliyâ-i ebrâr şerb-i esmâr-ı esrâr* (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Koleksiyonu, 2306), 55.

4 Halil İbrahim Şimşek, "Murad Buhârî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 02 Ekim 2024).

5 Uşşâkî, *Sefîne-i evliyâ-i ebrâr şerb-i esmâr-ı esrâr* (Yazma Bağışlar Koleksiyonu, 2306); Mehmet Ünal, *Şeyh Murâd-ı Buhârî Hazretleri Külliyyatı-1* (İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2013), 15.

6 Murâdî, *Silkü'd-dürer fi a'yâni'l-karni's-sâni 'aşer*; Şimşek, "Murad Buhârî".

7 Fakirullah Yıldız, *Sobbetnâme-i Muhammed Murâd Buhârî* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 13.

8 Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yy)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 235.

1120/1708 yılında ikinci defa İstanbul'a gitmiştir. Sultan Selim Cami yakınlarında ikâmet ettiği esnada halkın sevgisini ve ilgisini kazanmıştır. Bu durum Çorlulu Ali Paşa'nın hoşuna gitmemiştir ve Murâd Buhârî'yi sürgüne yollamıştır. Çorlulu Ali Paşa, Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa'ya şeyhin hacca gitmek istediğini ve hazırlık yapılmasını emretmiştir. Donanma-i Hümayun ile Alanya'ya varılmış, Konya-Kütahya üzerinden Bursa'ya zorunlu ikâmete mâruz bırakılmıştır.

1129/1717 senesinde üçüncü defa İstanbul'a gitmiştir. Eyüp semtindeki Reisü'l-Etibbâ Nuh Efendi'nin yanında ikâmet etmiştir. Ömrünün son günlerini Eyüp'te bulunan Şeyh Murâd Dergâh'ında vaaz ve irşâd ile geçirmiştir. 1132/1720'de İstanbul'da vefat etmiştir. Cenazesi Eyüp Sultan'a getirilmiş, tekkenin hazîresine defnedilmiştir.⁹

1.2. Nesebi

Murâd Buhârî'nin nesebi şöyledir:

“Seyyid Muhammed Murâd b. Seyyid Ali b. Seyyid Dâvud b. İmam-ı Ekmel Kemâlüddin b. Ali eş-Şehîr b. Hümâm Sâlihu'l-Kâdî b. Muhammed b. Ömer b. Şuayb b. Hûd b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Zeyn'ül Abidin b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)”

1.3. Tarikât Silsilesi

Murâd Buhârî'nin *Silsiletü'z-zeheb* adlı risalesini tarikat silsilesine ulaşmada ana kaynak olarak gösterebiliriz.¹⁰ Murâd Buhârî Hazretleri, İmam-ı Rabbanî Ahmed-i Farukî Serhindî ve Şeyh Muhammed Masum-ı Farukî'nin halifelerindedir.¹¹

İmam-ı Rabbanî'nin oğlu aynı zamanda halifesi olan Muhammed Masum Nakşibendiyye'nin Müceddidiyye kolunu iki halifesi, Şeyh Ahmed Cüryânî ve Murâd Buhârî vasıtasıyla Arap ülkelerine yaymıştır. Asıl önem taşıyan halifesi Murâd Buhârî gençliğinde Hindistan'da Muhammed Masum'tan icazetini almıştır. Burada

9 Şimşek, “Murad Buhârî”; Murâdî, *Silkü'd-dürer fi a'yâni'l-karnî's-sânî 'aşer*, 129-131.

10 Muhammed Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-zeheb* (İstanbul: Milli Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, 617947).

11 Uşşâkî, *Sefîne-i evliyâ-i ebrâr şerh-i esmâr-ı esrâr* (Yazma Bağışlar Koleksiyonu, 2306), 55.

seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra Şam'a yerleşmiş birkaç defa da İstanbul'a gelmiştir. Bu ziyaretler esnasında birçok Osmanlı ulemasını Nakşibendiyye tarikatına intisâb ettirmiştir. İstanbul'da ilk defa Nakşibendiliğin Müceddidiyye kolunu yayan kişi olması hasebiyle vefatının ardından onun adına Nakşî tekkesi kurulmuştur. Böylece tekke Nakşibendiyye'nin Müceddidiyye kolunun merkezi olarak hizmet görmüştür.¹²

1.4. Halifeleri

Muhammed Murâd Buhârî'nin başlıca halifeleri: Karababazâde İbrahim Efendi (1135/1722), Gelibolulu Mustafa Efendi (ö.1176/1762), Kilisli Ali Efendi (ö.1147/1734), Muhammed Bahâüddin el-Murâdî (ö.1094/1682), Seyyid Sarı Abdullah Efendi, Kâğidî Şeyh Muhammed Efendi, Lâlîzâde Seyyid Abdalbâki Efendi¹³

1.5. Eserleri

1.5.1. Câmîu'l-müfredâti'l-Kur'âniyye¹⁴

Türkçe, Farsça ve Arapça olarak üç dilde ele alınması hasebiyle türünün nâdide çalışmalarından biridir. Eserin tertîbî mushaf sırası gözetilerek sûrelerin âyetlerinin son kelimeleriyle sonrasında da âyetlerin ilk kelimeleriyle oluşturulmuştur. Daha sonra Arap alfabesindeki yirmi dokuz harf sırasınca tasnîfe tâbi tutulmuştur. Mesela elif harfinde “Kitâbü'l-elif mine't-tertîb” başlığı oluşturularak elifle başlayan kelimeler ele alınmıştır. İçinde buldukları âyetler de sûre sırasına göre tertîp edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan tasnîf sonrasında “Kitâbü'l-elif mine'l-Arabî”, “Kitâbü'l-elif mine'l-Fârisî”, “Kitâbü'l-elif mine'l-Türki” başlıklarıyla Arapça, Farsça ve Türkçe olarak îzah edilmiştir. Eserde genel olarak Râgıb el-İsfahânî'nin görüşlerine yer verilmiştir. Bununla birlikte Arap dilcilerinden olan Ali b. Hamza el-Kisâî'nin ve İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'nin de görüşlerine atıfta bulunulmuştur.¹⁵

12 Feyzanur Karaküçük, *Şeyh Murâd Buhârî'nin Hayatı ve Tekkesi* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fak, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993), 8.

13 Ünal, *Şeyh Murâd-ı Buhârî Hazretleri Külliyyatı-1*, 28-30.

14 Muhammed Murâd Buhârî, *Câmîu'l-müfredâti'l-kur'âniyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 298), 698 yk.

15 Şimşek, “Murad Buhârî”.

1.5.2. Silsiletü'z-zeheb¹⁶

Murâd Buhârî'nin mensûbu olduğu Nakşibendî tarikatının icazet silsilesine ve tarikatın âdâb ve erkânına dikkat çeken Arapça eseridir. Eserde Nakşibendi tarikatının ashâbın yolu olduğundan, kişinin her an Allah'ın huzurunda olduğunun bilincinde olması gerektiğinden, sünnete tam bir şekilde tâbi olması gerektiğinden ve bununla birlikte zâhiren ve bâtinen de kulluğa devam etmesinin gerekliliğinden bahsedilmektedir.

1.5.3. Mektubât¹⁷

Murâd Buhârî'nin halifelerine, çocuklarına, talebelerine ve bazı devlet erkânına yazdığı mektuplardan derlenmiş Arapça kaleme alınan eseridir.

1.5.4. Sohbetnâme-i Muhammed Murâd Buhârî¹⁸

Murâd Buhârî'nin halifelerinden olan Hüseyin Lâdiki'nin şeyhinin sohbetlerini bir araya getirdiği eseridir. Şeyhin diğer müritleri ve halifeleri tarafından derlenen sohbetnâmelere göre daha tertipli ve kapsamı geniştir. Fakirullah Yıldız "Sohbetnâme-i Muhammed Murâd Buhârî" adlı yüksek lisans teziyle eserin metin incelemesini yapmıştır.¹⁹

1.5.5. Risâle-i Nakşibendiyye²⁰

Murâd Buhârî'nin halifelerinden Karababazâde İbrahim Efendi'nin, şeyhinin Bursa'da yaptığı sohbetlerinde tuttuğu notları ihtiva eder.

16 Muhammed Murâd Buhârî, *Silsiletü'z-zeheb* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1044), 1-4 bk.

17 Mehmed Murâd Buhârî, *Mektûbât* (İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 1838), II+90+III bk.

18 Muhammed Murad Buhârî, *Sohbetnâme* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Eserler, 2069), 294.

19 Yıldız, *Sohbetnâme-i Muhammed Murâd Buhârî*.

20 Karababazâde İbrâhim Bursevî, *Zikr Hakkında Risâle* (İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 2886/2), 10b-17a bk.

1.5.6. Mesmûât²¹

Murâd Buhârî'nin müridleri tarafından kaleme alınan sohbetnâme türü bir eserdir.

1.5.7. Tarîkâtü't- telkîn-i ism-i zât alâ tarîkâti'n-Nakşibendiyye²²

Murâd Buhârî'nin bu risalesinde ismi gereğince Allah'ın zatından olan fenâ ve bekâ hâlinde bahseder. Kalp ve gönlün Allah'ın nazargâhı olduğunu ve burada Allah sevgisinden başkasına yer olmadığını üzerinde durulmuştur. Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için ibadetlere önem verilmesi gerektiğinden ve ehli sünnet çizgisi üzerinde durulmasının gerekliliğinden bahseder.

1.5.8. Risâletü silsiletü'n-Nakşibendiyye fî's-sülûki ve'l-edeb²³

Söz konusu risalede Nakşibendiyye tarikatının tasavvufi yolculuğunun esaslarından bahseder. Aynı zamanda ibadetin önemini ve devamlılığını vurgular. İmân-ibâdet-şeriat ilişkisinde şeriatın hakikate ulaşmada bir basamak olduğundan bahseder. Kitap ve sünnete uyulmadığı takdirde fena ve bekadan da söz edilemeyeceğini, hakiki marifete ulaşma yolunda nefsi arzularından uzak kalmak gerektiğini belirtir. En son altın silsile olan *Silsiletüz-zehab* sıralanır.

1.5.9. Risâle fî ta'rifi'r-ruh²⁴

Makalemiz de ele alacağımız bu risâlede ruh ile beden arasındaki bağlantıdan cezbe hâline temas eder. Ruhun emir aleminden bedenine misal aleminden olduğunu, ruhun emir aleminden oluşu Cenab-ı Hakkı daha iyi tanıması sebebiyle onu bedenden üstün kıldığını belirtir. Daha sonra ruhun özelliklerinden cezbe hâlinin keyfiyetine değinir.

21 *Mesmûât* (Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 1780/1), 25 bk.

22 Muhammed Murâd Buhârî, *Risâle fî âdâbi sülûki't-tarikati'n-Nakşibendiyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Buhari, 206), 1-5 bk.

23 Muhammed Murâd Buhârî, *Risâle fî tabkiki's-silsileti'z-zehabiyyeti'n-Nakşibendiyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Buhari, 206), 8-14 bk.

24 Muhammed Murâd Buhârî, *Risâle fî ta'rifi'r-rûh* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hüseyin Paşa, 753), 1-3 bk.

2. *Risâle fi ta'rifî'r-rûb* Adlı Eserin Özellikleri

2.1. Eserin Müellife Nisbeti

Müellif nüshası olan Hafid Efendi nüshasının sonunda eserin müellife aidiyetini ifade eden ferağ kaydı koyulmuştur. Ayrıca diğer iki nüshanın mukaddime kısmına bakıldığında direkt olarak eserin Muhammed Murâd Buhârî'ye nisbet edildiğini görmekteyiz. Bu yüzden eserin müellife ait olduğu hususunda muğlak bir durum söz konusu değildir.

2.2. Eserin Telif Sebebi

Hüsrev Paşa ve Esad Efendi nüshalarının mukaddimesinde, Muhammed Murâd Buhârî'nin bu risaleyi halifelerine yazdırdığı belirtilmektedir. Risalenin yazıldığı yer, Muhammed Hamzazâde'nin oğlu Seyyid Abdülkerim'in Şam'daki (Dımeşk) evidir. Ayrıca bu risale, Mevlânâ Şeyh Abdurrahman el-Lahûrî ve Mevlânâ Şeyh Ebü'l-Mevâhîd el-Hanbelî'nin de aralarında bulunduğu bir grup âlimle yapılan sohbet esnasında kaleme alınmıştır.

Bu bağlamda eser, Murâd Buhârî'nin âlimlerin de yer aldığı bir ilim meclisinde yaptığı konuşmaların, talebelerinden birine yazdırılması suretiyle meydana getirilmiştir. Muhammed Murâd Buhârî'nin bu eseri ya klasik tasavvuf metinlerinden genel bir özetleme yoluyla oluşturduğu ya da bu kaynaklardan esinlenerek cezbe konusundaki şahsi görüşlerini ortaya koyduğu değerlendirilmektedir.²⁵

2.3. Eserin Konusu

Muhammed Murâd Buhârî'nin risâlesi, tasavvufî bir bakış açısıyla ruh kavramını ele almakta ve bu bağlamda özellikle cezbe hâli üzerinde durmaktadır. Eser, ruhun mahiyeti, ilâhî cezbe ile ilişkisi ve insanın mânevî yükseliş süreci gibi temel meseleleri detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

Risâlede, ruhun ulvî âlemde suflî âleme inışı ve bu süreçte bedensel etkilerle karşı karşıya kalışı ele alınmaktadır. Buhârî, ruhun bedenle ilişkisi ve bu ilişki sonucunda ortaya çıkan değişimlere değinmekte, insanın ulvî bir varlık olarak tek-

25 Hatice Taş, *Murâd Buhârî'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 87.

rar özüne dönebilmesinin yollarını tartışmaktadır. Bu dönüşüm süreci, tasavvufta önemli bir kavram olan cezbe ile ilişkilendirilmiştir.

Cezbe, eserde “Allah’ın kulunu kendisine çekmesi” olarak tanımlanır ve kulun çabasından bağımsız olarak gerçekleşen bir ilâhî lütuf olarak ele alınır. Buhârî, bu ilâhî lütuf sayesinde sâlikin manevî makamlara hızla yükselebildiğini ifade eder. Ancak bu yükselişin kalıcı olabilmesi için sâlikin ilâhî emirler ve sünnete bağlılık göstermesi gerektiğini vurgular.

Eserin temel meselelerinden biri de cezbe ile seyr ü sülûk arasındaki ilişkidir. Buhârî’ye göre, cezbe ve seyr ü sülûk birbirini tamamlayan unsurlardır. Sadece cezbe veya yalnızca seyr ü sülûk insanın mânevî olgunlaşması için yeterli değildir. İdeal durum, her iki unsurun da bir arada bulunmasıdır. Buhârî, bu dengeyi kurmanın, sâlikin bilinçli ve gayretli bir şekilde mânevî yolculuğunu sürdürmesine bağlı olduğunu belirtir.

Risâlede ayrıca, cezbe hâlindeki sâlik ile halk arasında “meccup” olarak nitelenen kimseler arasındaki fark da açıklanmaktadır. Buhârî, cezbenin ilâhî bir hâl olduğunu, ancak bunun insanın bilinç ve sorumluluğunu ortadan kaldırmadığını vurgular. Bu yönüyle risâle, tasavvufî anlayışın dengeli bir çerçevede nasıl yaşanması gerektiğine dair önemli bir rehberlik sunmaktadır.

Sonuç olarak, risâle, insanın mânevî kemâle ulaşması için ruh, cezbe ve seyr ü sülûk kavramlarını bir arada ele almakta; tasavvufî düşüncenin bu önemli meselelerini teorik ve pratik boyutlarıyla açıklamaktadır.

2.4. Eserin Önemi

Muhammed Murâd Buhârî’nin ruh ve cezbe kavramlarını ele aldığı risâle, İslam düşüncesi ve tasavvuf geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Eser, tasavvufî düşüncenin temel meselelerinden biri olan ruhun mahiyeti ve insanın mânevî yolculuğu hakkındaki derinlemesine açıklamalarıyla dikkat çeker.

Bu risâlenin önemi, özellikle tasavvufî düşüncenin kavramsal çerçevesini derinleştiren analizlerinde kendini göstermektedir. Buhârî, ruhun ulvî ve suflî boyutlarını ayrıntılı bir şekilde ele alarak insanın mânevî kemâle ulaşmasındaki en temel unsurları açıklamıştır. Sultanî ve hayvanî ruh ayrımı, tasavvuf literatürüne özgün bir katkı sunmakta, insanın iç dinamiklerini ve mânevî tekâmül sürecini anlamada önemli bir perspektif kazandırmaktadır.

Eserde cezbe ve seyr ü sülûk arasındaki dengeye yapılan vurgu, bu kavramların birbirini tamamlayıcı niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Buhârî, yalnızca cezbenin ya da yalnızca seyr ü sülûkun yeterli olmadığını ifade ederek, bu iki kavramın insanın mânevî yolculuğunda nasıl bir ahenk içinde işlediğini detaylandırmıştır. Bu bağlamda, eser hem tasavvuf pratiğinin Allah'a yakınlaşma boyutunu hem de günlük hayata uyum sağlama noktasındaki rolünü açıklayıcı bir rehber niteliği taşımaktadır.

Eserin bir diğer önemli yönü, Kur'ân ve Sünnet merkezli bir yaklaşım sunmasıdır. Buhârî, ilâhî cezbenin ancak Kur'ân ve Sünnet'e bağlılıkla anlam kazanabileceğini ifade ederek, tasavvufun İslâmî temellerle uyumlu olması gerektiği yönünde önemli bir mesaj vermektedir. Bu yaklaşım, tasavvufun İslâm'ın ana kaynaklarına dayalı olarak şekillendiğini ve bu temellerin asla göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Risâle, teorik açıklamaların yanı sıra sâlikin mânevî yolculuğunda rehber olabilecek pratik tavsiyeler de içermektedir. Cezbe hâlinin ardından sâlikin nasıl hareket etmesi gerektiği, ruh ve beden ilişkisi gibi meselelerde sunduğu açıklamalar, tasavvufî eğitim ve terbiye açısından değerli bir çerçeve sunmaktadır.

Muhammed Murâd Buhârî'nin bu eseri, Osmanlı tasavvuf geleneği içinde önemli bir yer tutmaktadır. Risâle, hem dönemin tasavvuf anlayışını yansıtmakta hem de modern tasavvuf çalışmalarına kaynak teşkil etmektedir. Günümüzde bu eser, tasavvuf tarihine ilgi duyan araştırmacılar ve bireysel mânevî arayış içinde olanlar için önemli bir başvuru kaynağıdır. Buhârî'nin ince yaklaşımları, tasavvufî düşüncenin derinliklerine nüfuz etmek isteyenler için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

2.4. Eserin Üslûbu ve Kaynakları

Muhammed Murâd Buhârî'nin *Risâle fi ta'rifi'r-rûb* adlı eseri, klasik İslâmî literatürün geleneksel anlatım biçimini yansıtan bir üsluba sahiptir. Bu üslup hem didaktik hem de manevî bir derinlik taşır. Eserde ele alınan ruh ve cezbe gibi kavramlar, tasavvufî bir bakış açısıyla detaylandırılmıştır. Ruhun *emir âleminde* olması ve Allah'a yakınlık üzerinden tanımlanması, eserin metafizik boyutunu öne çıkarır. Tasavvufun temel gayesi olan Hakk'a vuslat, eserin ana teması olarak işlenmiştir.

Eserde, Ma'şûk-i Tûsî ve Lokman es-Serahsî gibi sûfî şahsiyetlere yer verilmiştir. Bu isimler, cezbe hâlini tecrübe etmiş ve bu konuda derin tasavvufî birikime sahip kişiler olarak anılmıştır. Ancak bu şahsiyetlerin görüşleri detaylı olarak aktarılmamıştır; yalnızca isimleri zikredilmiştir.

Risâle fi ta'rifî'r-rub, tasavvufî literatürde hem üslup hem de içerik açısından özgün bir yere sahiptir. Yazarın sade ama derinlikli anlatımı, okuyucunun kavramları anlamasına ve manevî bir tefekkür geliştirmesine olanak tanır. Eserin sınırlı kaynak kullanımı, yazarın kişisel birikim ve tecrübelerine dayalı bir metin ortaya koyma çabası olarak değerlendirilmelidir. Bu risâle, hem tasavvufî düşüncenin hem de bireysel manevî tecrübenin değerli bir yansımasıdır. Üslubu, okuyucuyu cezbeden bir zarafete sahipken, içeriği tasavvufun temel ilkelerini anlamaya yöneliktir.

2.5. Yazma Nüshaların Özellikleri

2.5.1. Hafid Efendi Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi **koleksiyonunda** bulunan 162 numaralı nüsha müellif nüshasıdır. Nüshada talik yazı türü kullanılmıştır. Bu nüsha, 208x130 boyutlarında 107-108 yk arasındadır. Son kısmında ferağ kaydı bulunmaktadır.

2.5.2. Hüsrev Paşa Nüshası

Bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa koleksiyonu 753 numarada, 188x125-130x65 boyutlarında nesih ile yazılmış 12 satırlı, 1-3 yk arasındadır. Gayet açık ve anlaşılır yazılmıştır. Sonunda ferağ kaydı bulunmamaktadır.

2.5.3. Esad Efendi Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi koleksiyonunda bulunan 3769 numaralı bu nüshanın yazı türü taliktir. Bu nüsha 177x125-muhtelif ebatlıdır. Nüshanın baş kısmında kırmızı mürekkeple başlık koyulmuştur. 77- 78 yk varakları arasındadır. Kayıtlara Mehmed Murad b. Abdulhalim el-Buhârî en-Nakşibendî'ye ait bir nüsha olarak geçse de risâlenin içeriğinden de anlaşılacağı üzere Muhammed Murâd b. Alî b. Dâvûd b. Kemâliddîn el-Hüseynî el-Buhârî en-Nakşibendî'ye ait olduğu görülmektedir. Risâlenin sonunda ferağ kaydı bulunmamaktadır.

3. Tahkikli Metin Neşrinde İzlenilen Yöntem

Aşağıda tahkikli neşri yapılan eserin üç farklı nüshasına ulaşılmış olup müellif nüshasının Hafid Efendi nüshası olduğu belirlenmiştir. Bu durumda esas nüsha olarak müellif nüshası ele alınmıştır. Dipnotlarda mukabele edilen Hüsrev Paşa ve Esad Efendi nüshalarındaki farklılıklar belirtildi. Mukabele edilen Hüsrev Paşa nüshası (ح), Esad Efendi nüshası (س) rumuzuyla gösterilmiştir. Tahkik yöntemi olarak İSAM tahkik esasları dikkate alınmıştır.

Nüsha Görselleri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 البروح اقدم خلقاً منه اجميد فهي من عالم الامر وهو من عالم الخلق
 والعش من عالم الخلق والامر اعلى من الخلق فانه واسطة انفسها
 من الواجب فهي اعرف به سبحانه وتعالى لان العلو عروفي
 والقرب عرفاني لكن معرفتها تلك حيث كانت بدون
 الامتحان قاصرة فذلك ركبت مع اجميد بتركب العشق
 ومن شان اجميد الكدورة والظلمة فانضبعث بصبغه
 ونسيت علوها فان سبقت لها العناية الازلية
 ذكرت علوها فذلك هو ليجذب الالهى فوادت لكانت
 فيه فان قسرتها اصلها وتبعها اجميد لكان بينهما
 من الالفة وجاهدت بهذا المركب وقطعت به مسافة
 البعد وعلت عن جبلتها بالمناسك الشرعية بالاتباع
 لسلك النبوة ورثت المعرفة المترتبة عليها على
 تفاوت درجات الاتباع فاؤل درجاتها كمال معارف
 الولاية ثم مراتب تلك الوراثة على تفاوت المناسبات
 مع النبوات لتفاوت تعينها من الاسماء والصفات
 واعلاها تعين العزم الذر هو التعين المحمدي عليه افضل الصلوات
 واكمل التحيات فمن فاز به فهو الوارث للمشرب المحمدي
 والذر لانتها لعلوه فيلسل مقام معلوم يا اهل يثرب

لهتم

لامقام لكم واما بدون هذه السلوك فليس مجرد ذلك
الجزء التذكيري الآ العود كما كانت فيه فكانها لم ترد
دار الامتحان بتلك الآلة لتحصيل الكمالات الانسانية
فليس للجزء بدون السلوك فضيلة وليس السلوك
بدونه الجزء يوصل كمن بينهما تلازم ولو نادرا وتقدم للجزء
اسرع الوصول منه عكسه فالحاصل ان الجزء الحقيقي هو هذا
واما المتعارف بين العوام فكل مسلوب العقل عندهم مجرد
وقد كون السلاية من اول الخلقه او بطريان السوالب لانه
والمس وغيرهما فذلك العتة والجنون واما لهما فوجارح
عن حيز الانسانية وابتن الفضله وقد تبين ان فضل
الجزء الحقيقي بدون السلوك لا يعتد به فكيف يعتد
بالعتة والجنون الا عند من له مجالسة معهم نعم لسلب
العقل وجه آخر وهو تمنى الكمال انسابها وغلبت الالتفات
الاطرف عليه كقمان الخسبي ومعشوق الطوسه في نادرا
الوجود كالبريت الاحمر وقد تسمت الملامى فيورى نفسه
مسلوب العقل ليستدل به نفسه ولا يريد التعزز
فلا يتصور ان يوجد في المجانين اولئك كالا نعام
بل هم اضل من اهل الكفره للعارف
الكامل والمحقق لفاضل الشيخ مراد
اقدر العسك رحمه

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَيَسْتَعِينُ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَالِمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا
وَبَعْدَ هَذِهِ أَعْلَاءُ أَعْلَاءِ عَلَمَانَا هَيْئَتِنَا حَضْرَةَ الْأَسْتَاذِ الْأَخِي وَالْمُرْشِدِ الْأَكْرَمِ الْعَارِفِ بِرَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ
شَيْخِنَا وَبِرَكْنِنَا مَوْلَانَا الشَّيْخِ مُحَمَّدِ مَرَادِ بْنِ السَّيِّدِ عَلِيِّ الْبُخَّارِيِّ الْفَتْشَبَنْدِيِّ الْمُحَمَّدِيِّ قَدْسَانَا
تَعَالَى بِهِ فِي الرَّايِزِ آمِينَ وَذَلِكَ فِي تَوْحِيدِ الرُّوحِ فِي جَمِيعِ مَنَازِلِ عَدِينَةِ وَمَشْرِقِ الشَّامِ الْمَعْدِنَةِ
مِنَ الْعُلَمَاءِ وَالْغُضَلَاءِ كَمَوْلَانَا الشَّيْخِ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْأَهْوَرِيِّ نَفَعَ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ الْمُسْلِمِينَ وَمَوْلَانَا
سُلْطَانَ الْمُحَدِّثِينَ الشَّيْخِ أَبِي الْمَوْهَبِ الْحَنْبَلِيِّ نَفَعْنَا اللَّهُ تَعَالَى بِهِ وَغَيْرَهُمَا فِي الْبَيْتِ الْعَاقِلِ الْأَوَّلِيِّ
السُّرَيْفِ الْمُنِيفِ السَّيِّدِ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ الْمَرْحُومِ الْمُبَرِّدِ السَّيِّدِ الْجَلِيلِ الْعَالِمِ الْفَاضِلِ السَّيِّدِ مُحَمَّدِ حَمْرِي
الْمَشَقِّ قَدْسَانَا قَالَ شَيْخِنَا الشَّيْخُ مُحَمَّدُ مَرَادُ قَدْسَانَا وَمِنْ خُطْبَةِ الشُّرَيْفِ أَيْضًا قَالَتْ الرُّوحُ
أَقْدَمَ خَلْقًا مِنَ الْجَسَدِ فِي عَالَمِ الْأَمْرِ وَهُوَ مِنْ عَالَمِ الْخَلْقِ وَالْعَرْشِ مِنْ عَالَمِ الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ عَلَى
مِنَ الْخَلْقِ فَانَّهُ وَاسِطَةٌ بَيْنَهُمَا مِنَ الْوَجِبِ فَهِيَ أَعْرَفُ بِسَمْعِهَا وَتَعَالَى لَهَا الطُّلُوعُ قَبْلِي وَالْعُرُوبُ
عَرَفَانِي لَكِنِّي مَوْفِقُهَا لَمَّا كَانَتْ بَدُونَ الْأَمْتِحَانِ قَامِرَةً فَلِذَلِكَ زَكَّيْتُهَا مَعَ الْجَسَدِ وَزَكَّيْتُ
الْعَشْقَ وَمِنْ شَأْنِ الْجَسَدِ الْكُدُورَةُ وَالظُّلْمَةُ فَانصَبْتُ بِصَبْغَةٍ وَنَسَبْتُ عَلْوَهَا فَان
سَبَقَتْ لَهَا الْعُنَايَةُ الْأَزَلِيَّةُ ذَكَرْتُ عَلْوَهَا فَذَلِكَ هُوَ الْجُذْبُ الْأَلَهِيُّ فَعَادَتْ لَهَا مَانَتْ
فِيهِ فَان تَسَرَّهَا أَصْلُهَا وَتَبَعَهَا الْجَسَدُ لَمَّا كَانَتْ بَيْنَهُمَا مِنَ الْإِلَاقَةِ وَجَاءَتْ بِهَذَا الْمَرْكَبِ وَقَطَعَتْ
بِهِمْ أَفْجَاءَ الْبَعْدِ وَحَلَّتْ عَنْ جِبِلَّتِهَا بِالْمَنَاسِكِ الشَّرْعِيَّةِ بِالِاتِّبَاعِ لِمَسَاكِنِ النُّبُوَّةِ وَرَثَتْ الْمَوْزَةَ

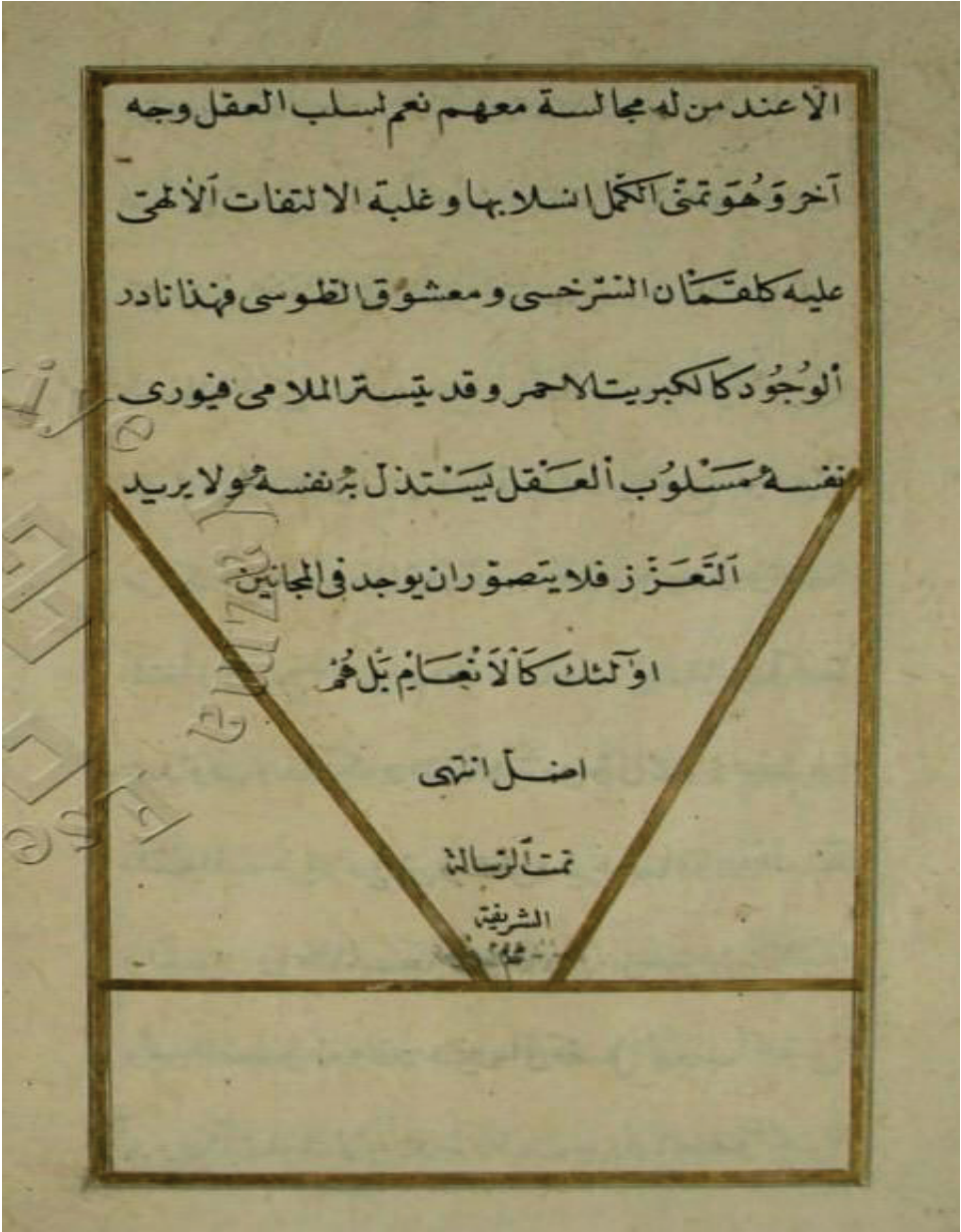

78

المترتبة عليها على تفاوت درجات الاتباع فاول درجاتها كمال معارف الولاية ثم مراتب
ملك الوراثة على تفاوت المناسبات مع النبوات لتفاوت تعييناتها من الاسماء
والصفات واعلاها تعيين العلم الذي هو التعيين المحمدي عليه افضل الصلوات واكمل التحيات
فمن فاز به فهو الوارث للمشرب المحمدي الذي لا انتها، لعلوه فليس له مقام معلوم يا اهل شريعة
لان مقام لكم واما بدون هذا السلوك فليس محمدي ذلك الجذب التذكري الالهود لما كانت
فيه تكاليفهم زردار الامتحان بتلك الآلة لتحصيل الكمالات الانسانية فليس للجذب بدون
السلوك فضيلة وليس السلوك بدون الجذب يوصل لكن بينهما تلازم ولونا دارا وتقدم الجذب
امرج للوصول من عنده فالحاصل ان الجذب الحقيقي هو هذا واما المتعارف بين العوام فكل
مسلوب العقل عندهم محمود وقد يكون السلب من اول الخلقة او بطريق السوسلية بالمرض
والمس وغيرهما فذلك العتة والجنون واما لها فهو خارج عن حيز الانسانية وامن الفضل له
وقد تبين ان فضل الجذب الحقيقي بدون السلوك لا يعتد به فكيف يعتد بالعتة والجنون الا عند
من لا مجال للمعهم نعم لسلب العقل وجه آخر وهو تمنى الكمال انسلابها او غلبة الانفات الالهي
عليه كلمان الشخى ومعشوق العلوم في هذا النادر الوجود كالكبريت الاحمر وقد يستر الملامح
فيورى نفسه مسلوب العقل يستلذ به نفسه ولا يريد التعرز فلا يتصور ان يوجد في
المجانين او ملك كالانعام بل هم اضل انتهى

٢٤٢

Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr. 753, vr. 5^b, Son sayfa.

Kaynakça

- Buhâri, Mehmed Murâd. *Mektûbât*. İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 1838, II+90+III yk.
- Buhâri, Muhammed Murâd. *Câmiu'l-müfredâti'l-kur'âniyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 298, 698 yk.
- Buhâri, Muhammed Murâd. *Risâle fi âdâbi sülûki't-tarîkati'n-Nakşibendiyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Buhari, 206, 1-5 yk.
- Buhâri, Muhammed Murâd. *Risâle fi tabkiki's-silsileti'z-zehabiyyeti'n-Nakşibendiyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Buhari, 206, 8-14 yk.
- Buhâri, Muhammed Murâd. *Risâle fi ta'rifir-rûb*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, 753, 1-3 yk., 12 st.
- Buhâri, Muhammed Murâd. *Silsiletü'z-zehab*. İstanbul: Milli Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, 617947, 65b-67b yk.
- Buhâri, Muhammed Murâd. *Silsiletü'z-zehab*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1044, 1-4 yk.
- Buhâri, Muhammed Murad. *Sobbetnâme*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Eserler, 2069, 294.
- Bursevî, Karababazâde İbrâhim. *Zikr Hakkında Risâle*. İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 2886/2, 10b-17a yk.
- Karaküçük, Feyzanur. *Şeyb Murâd Buhârî'nin Hayatı ve Tekkesi*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fak, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Mehmed Şükrü Efendi. *Silsilenâme-i turuk-ı aliyye*. Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, Hüdaî Efendi Koleksiyonu, 1098, 39b.
- Murâdî, Muhammed Halil. *Silkü'd-dürer fi a'yâni'l-karni's-sânî 'aşer*. Kahire: Bulak Matbaası, 1301.
- Muslu, Ramazan. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yy)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Şimşek, Halil İbrahim. "Murad Buhârî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 02 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-buhari>
- Taş, Hatice. *Murâd Buhârî'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Uşşâkî, Hüseyin Vassaf. *Sefîne-i evliyâ-i ebrâr şerb-i esmâr-ı esrâr*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Koleksiyonu, 2306, 55.
- Ünal, Mehmet. *Şeyb Murâd-ı Buhârî Hazretleri Külliyyatı-1*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2013.
- Yıldız, Fakirullah. *Sobbetnâme-i Mubammed Murâd Buhârî*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Mesmûât*. Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, 1780/1, 25 yk.

1. Neşir (Tahkik)

رسالة في تعريف الروح

لمحمد مراد بن علي بن داود المرادي البخاري الكشميري الحسيني الحنفي

(ت. ١١٣٢/١٧٢٠)

بسم الله الرحمن الرحيم^{٢٦}

الروح أقدم خلقا من الجسد؛ فهي من عالم الأمر، وهو من عالم الخلق، والعرش من عالم الخلق^{٢٧}. والأمر أعلى من الخلق؛ فإنه واسطة فيضه من الواجب، فهي أعرف به سبحانه وتعالى؛ لأنّ العلوّ قربي، والقربُ عرفاني، لكن معرفتها تلك حيث كانت بدون الامتحان قاصرة، فلذلك ركبت مع الجسد بتركيب^{٢٨} التعشيق.

ومن شأن الجسد الكدورة والظلمة، فانصبغت بصبغه، ونسيت علوها. فإن سبقت لها العناية الأزلية، ذكرت علوها، فذلك هو الجذب الإلهي، فعادت لما كانت فيه. فإن فسرها أصلها، وتبعها الجسد لما كان بينهما من الألفة، وجاهدت بهذا المركب، وقطعت به مسافة البعد وعلّت عن جبلتها بالمناسك الشرعية بالاتباع لمسالك النبوة.

ورثت المعرفة^{٢٩} المترتبة عليها على تفاوت درجات الاتباع، فأول^{٣٠} درجاتها كمال معارف الولاية، ثم مراتب تلك الوراثة على تفاوت المناسبات مع النبوة لتفاوت تعييناتها من الأسماء والصفات، وأعلها تعين العلم

٢٦ ف خ + الحمد لله رب العالمين، وصلى الله تعالى على سيدنا ونبينا ومولانا محمد وعلى آله وصحبه وسلم تسليما، وبعد؛ فهذه إملاء أملاه علينا حضرة الأستاذ الأفخم والمرشد الأكرم العارف بيزته عز وجل شيخنا وبركتنا، مولانا شيخ محمد مراد بن السيد علي بن البخاري النقشبندي المحمدي، قدسنا الله تعالى به في الدارين آمين. وذلك في تعريف الروح في جُمع من أعيان مدينة دمشق الشام المقدسة، من العلماء والفضلاء لمولانا الشيخ عبد الرحيم اللاهوري، نفع الله تعالى به المسلمين، ومولانا سلطان المحدثين الشيخ أبي المواهب الحنبلي، نفعنا الله تعالى به وغيرهما، في بيت الفاضل الأديب الشريف المنيف السيد العبد الكريم -ابن المرحوم المبرور السيد الجليل العالم الفاضل السيد محمد حمزي زاده الدمشقي قدس سره-، قال شيخنا الشيخ محمد مراد قدس سره: ومن خطّه الشريف أيضا نقلت.

٢٧ خ - والعرش من عالم الخلق.

٢٨ ف: تركيب

٢٩ خ: ورثنا لمعرفة.

٣٠ خ: فالأول.

الذى هو التعيين المحمّدي عليه أفضل الصلوات وأكمل التّحيّات، فمن فاز به فهو الوارث للمشرب المحمدي الذي لا انتهاء لعلوّه^{٣١}، فليس له مقام معلوم ﴿يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ﴾^{٣٢}.

وأما بدون هذا السلوك فليس يجري ذلك الجذب التذكيري إلا العود لما^{٣٣} كانت فيه، فكأنّها لم تُردّ؛^{٣٤} دار الامتحان بتلك الآلة لتحصيل الكمالات الإنسانية، فليس للجذب بدون السلوك فضيلة وليس السلوك بدون الجذب يوصل، لكن بينهما تلازم، ولو نادرا وتقدّم الجذب أسرع للوصول من عكسه،

فالحاصل؛ أنّ الجذب الحقيقي هو هذا، وأما المتعارف بين العوام فكلّ مسلوب العقل عندهم «معجذوب»، وقد يكون السّلاية من أول الخلق أو بطيران^{٣٥} السوالب من الأمراض والمسّ وغيرهما، فذلك العتّه والجنون وأمثالها^{٣٦} فهو خارج عن حيّز الإنسانية، وأين الفضل له؟ وقد تبين أنّ فضل الجذب الحقيقي بدون السلوك لا يعتد به، فكيف يعتدّ بالعتّه والجنون؟ إلا عند من له مجالسة معهم.

نعم لسلب العقل وجه آخر: وهو تمنّى الكمل انسابها، وغلبة الالتفات الإلهي عليه، كلقمان السرخسي^{٣٧} ومعشوق الطوسي^{٣٨}، فهذا نادر الوجود كالكبريت الأحمر.

وقد يتستر الملامى فيورى نفسه مسلوب العقل، يستندل به نفسه، ولا يريد التعرّز، فلا يتصوّر أن يوجد في المجانين، ﴿أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ﴾^{٣٩}، انتهى.

تمت الرسالة الشريفة للعارف الكامل والمحقق الفاضل الشيخ مراد افندى النقشبندى قد سره

- ٣١ خ: العلوّ.
 ٣٢ سورة الأحزاب، ١٣./٣٣
 ٣٣ خ: ولما.
 ٣٤ خ: تُردّ.
 ٣٥ خ: بطيران.
 ٣٦ خ: وأمثالهما.
 ٣٧ لقمان السرخسي: هو واحد من متصوفة القرن الرابع الهجري من «سرخس» خراسان، ومعاصر لأبي سعيد أبو الخير. انظر: فحاح الأئس لملا جامي، ٣٣٦.
 ٣٨ معشوق الطوسي: هو واحد من متصوفة القرن الخامس الهجري من خراسان. انظر: فحاح الأئس لملا جامي، ٣١٤.
 ٣٩ سورة الأعراف، ١٧٩./٧

المصادر والمراجع

—سلك الدرر في أعيان القرن الثاني عشر؛

مراد الحسيني، محمد خليل بن علي بن محمد بن محمد، (ت. ١٢٠٦هـ/1971م). دار البشائر الإسلامية، بيروت ١٩٨٨.

—نفحات الأنس؛

ملا جامي، نور الدين عبد الرحمن بن نظام الدين، (ت. ٨٩٨هـ/2941م). دار بدر، إستانبول ١٩٧١.

—السحب الوابلة على ضرائح الحنابلة؛

النجدي، محمد بن عبد الله بن حميد المكي، (ت. ١٢٩٥هـ/8781م). مؤسسة الرسالة، بيروت: ١٩٩٦.

